

Bo Sandelin
är professor emeritus i nationalekonomi
vid Handelshögskolan vid
Göteborgs universitet.

En modern företrädare för upplysningsfilosofi

Lars Calmfors, professor emeritus vid Stockholms universitet, har under ett halvsekel varit verksam som forskare, lärare, utredare och debattör i samhällsekonomiska frågor. I den delvis memoarliknande *Mellan forskning och politik: 50 år av samhällsdebatt* får läsaren en inblick i Calmfors syn på skeendet och hans roll däri.

Lars Calmfors är nog genom sin synlighet utåt den nutida nationalekonom som är mest känd bland allmänheten i Sverige. Han rekryterades som doktorand till Institutet för internationell ekonomi vid Stockholms universitet år 1974 av den svenska nationalekonomins nu bortgångne nestor **Assar Lindbeck**. Det var en tid då vänstern fortfarande dominerade samhällsdebatten, och både Assar Lindbeck och nationalekonomiämnet stod under attack.

I en stridsskrift ¹⁾ 1973 skrev till exempel redaktören **Nordal Åkerman**: ”Som den mest uttalade, ofta naivaste och politiskt mest reaktionäre representanten för dessa ekonomer har nu under flera år professor Assar Lindbeck framstått... När han blivit huvudföremål för angreppen i denna bok är det på grund av hans många debattinlägg, som tydligare än andra renodlar den moderna liberalismens ekonomiska förkunelse. Kritiken gäller därför mycket mer ett sätt att tänka än den som framför åsikterna.”

Lars Calmfors skriver nu i sin delvis memoarliknande *Mellan forskning och politik: 50 år av samhällsdebatt* att han aldrig blev någon del av vänstervågen. Uppenbarligen blev han inte heller avskräckt av attackerna därifrån på nationalekonomins huvudfåra. Ämnet var det som han fann mest intressant i civilekonomstudierna vid Handelshögskolan i Stockholm. Ett självklart mål var att ”bättre förstå sam-

hällsutvecklingen” och i slutändan ”att forskningskunskapen ska bidra till en bättre politik”.

Efter de inledande kapitlen med biografiska inslag och beskrivningar av Calmfors syn på ämnet, utbildningen och forskningen följer ett antal kapitel som dels ger en god bild av den makroekonomiska utvecklingen och den ekonomiska politiken i Sverige sedan 1970-talet, dels visar Calmfors egen roll i skeendet. Det är en imponerande mängd utredningar, råd, kommittéer, kommissioner etcetera som han har hunnit delta i vid sidan av traditionell akademisk forskning och undervisning samt deltagande i den offentliga debatten med omkring 270 tidningsartiklar.

Stor förändring av arbetsmarknadspolitiken

Det är slående hur radikalt det dominerande synsättet har förändrats på många områden under det halvsekel som boken täcker. Ett är arbetsmarknadspolitiken. ”Fram till början av 1990-talet var dess förträfflighet snarast en politisk dogm som inte fick ifrågasättas”. Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) med de statliga arbetsförmedlingarna hade en central roll, som man strävade efter att stärka. Jag minns ett uppmärksammat fall 1979, då AMS krävde att få ta över artistförmedlingen från artisternas egna produktionsbolag. Formellt kunde kravet motiveras med att det var förbjudet med privat arbetsförmedling i förvärvssyfte.

Mot detta kan ställas läget efter januariavtalet 2019 mellan Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Centern och Liberalerna. I avtalet ingick en genomgripande förändring av arbetsförmedlingen så att privata aktörer skulle matcha och rusta de arbetssökande till de lediga jobben. Myndighetens återstående uppgift skulle bli kontrollerande och övergripande.

Calmfors är kritisk mot genomförandeprocessen; ”de som drev på för en total omgörning av arbetsmarknadspolitiken rycktes med av sin entusiasm och valde därför att gå fram alldeles för fort”. Kapitlet avslutas med: ”Den radikala förändring, med en omfattande privatisering av arbetsmarknadstjänster, som nu sker baserar sig till viss del på insikter från forskningen. Men samtidigt verkar ideologiskt betingade förhoppningar ha spelat stor roll och alltför lite hänsyn

tagits till den empiriska forskningen om privata kontra statliga utförares effektivitet”.

Inflationsfrågan

Inflationsfrågan är ett annat område som förändrats radikalt under Calmfors karriär. På 1970- och 1980-talen var problemet alltför hög inflation; vissa år noterades tvåsiffriga tal. Calmfors var en av dem som drev på för en normpolitik eller icke-ackommodationspolitik med ett överordnat prisstabiliseringsmål och med trovärdig fast växelkurs som medel för att hålla nere inflationen. Ambitionerna hindrade inte Sverige från att dras med i den internationella finanskrisen hösten 1992, då kronans kurs mot eurons förstadium ecu inte längre kunde försvaras, och fortfarande flyter kronan.

Målet att hålla nere inflationen har under 2000-talet ändå uppfyllts mer än väl. I stället har åtgärder vidtagits – främst en mycket låg eller till och med negativ styrränta – för att hålla *uppe* inflationstakten vid ett tvåprocentmål.

EMU-utredningen

Calmfors genombrott som kändis bland allmänheten kom då han ledde den stora svenska statliga EMU-utredningen i vars huvudbetänkande från 1996 det fastslogs att ”de faktorer som talar emot ett svenskt deltagande [i valutaunionen] redan i första omgången 1999 är starkare än de faktorer som talar för”.

EMU-utredningen hade säkert stor betydelse för att svenskarna i folkomröstningen i september 2003 med klar majoritet röstade nej till att antaga euron som valuta. Calmfors förklarade emellertid sommaren 2003 att han själv ”tänkte rösta ja i folkomröstningen, men ’inte på grund av, utan trots den ekonomiska argumentation som ja-sidan fört fram’. Huvudskälet var att jag ville medverka till en mer långtgående europeisk politisk integration”.

Han hade i flera år kritiserat argumentationen i eurodebatten. År 1997 var han inbjuden till Stora utskottet i Finlands riksdag för att kontrastera den svenska EMU-utredningen mot den finländska. ”Den finska utredningen gav enligt min mening en alltför positiv bild av de ekonomiska fördelarna med ett medlemskap i valutaunionen”, säger han.

Nyttig och nöjsam läsning

Calmfors är en utpräglad modern företrädare för upplysningsfilosofin i den meningen att han flitigt hänvisar till forskningen, experter, avvägningar och målkonflikter. Uppenbarligen kan detta provocera, om det drivs så långt att det skulle kunna påverka maktrelationerna. Calmfors skriver att han 1999 i en debattartikel i Dagens Nyheter hade föreslagit "en oberoende experttribunal som 'avger utlåtanden om viktigare ekonomisk-politiska förslag innan de antas av riksdagen och att riksdagsbesluten innehåller uttryckliga hänvisningar till dessa'. Jag förordade också att ett sådant expertorgan i efterhand skulle kunna utvärdera regeringens ekonomiska politik och krav kunna ställas på att regeringen tar ställning till dessa utvärderingar".

"Calmfors är en utpräglad modern företrädare för upplysningsfilosofin i den meningen att han flitigt hänvisar till forskningen, experter, avvägningar och målkonflikter. Uppenbarligen kan detta provocera, om det drivs så långt att det skulle kunna påverka maktrelationerna."

Detta kan möjligen ge intryck av att riksdag och regering skulle vara underordnade eller åtminstone redovisningsskyldiga inför ett expertorgan. Det är knappast överraskande att reaktionerna var "i huvudsak negativa". Calmfors drev emellertid frågan vidare, och genom ett riksdagsbeslut 2007 upprättades Finanspolitiska rådet med Calmfors som ordförande. Rådets huvuduppgift blev att i en årlig rapport utvärdera den förda finanspolitiken mot bakgrund av dess grundläggande mål. Granskningarna ledde till upprepade konflikter med finansminister **Anders Borg**. Calmfors lämnade uppdraget 2011.

Ett ovanligt men sympatiskt inslag i boken är flera utsagor av typen "jag hade fel". Vanliga-

re är väl att författare i efterhand försöker förtiga eller omtolka sina misstag i positiv riktning. Ett misstag som Calmfors delade med majoriteten av ekonomer gällde felbedömningen av riskerna för en global finanskris som följd av subprime-lånekrisen i USA 2007–2008. "En förklaring kan vara att ekonomisk historia, som kunde ha varit till stor hjälp i sammanhanget, hade trängts undan inom ekonomiämnet av för mycket fokusering på eleganta teoretiska modeller". Jag instämmer.

Calmfors menar att det inte är memoarer i vedertagen mening som han nu publicerar, även om det finns sådana inslag. Den personliga memoarboksstilen karakteriserar emellertid texten även när sådant som arbetsförmedlingens reformering eller den globala finanskrisen behandlas. Det är ingen nackdel, det gör läsningen inte bara kunskapsbringande utan också mycket nöjsam.

Fotnot

1) "Tvingande ekonomiska skäl": En bok om myter, s. 12. Bokförlaget Prisma, Stockholm 1973.

Lars Calmfors:
Mellan forskning
och politik. 50 år
av samhällsde-
batt.
Ekerlids Förlag
2021, 412 sidor.